

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN 2545-3998

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ, КНИЖЕВНИ
И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC, LITERARY
AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL 4, NO 8, STIP, 2019

ГОД. IV, БР. 8
ШТИП, 2019

VOL. IV, NO 8
STIP, 2019

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. 4, Бр. 8
Штип, 2019

Vol. IV, No 8
Stip, 2019

PALMK, VOL 4, NO 8, STIP, 2019

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, С. Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, С. Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Георгета Раца, Универзитет Банат, Романија
Астрид Симоне Грослер, Универзитет Банат, Романија
Горан Калоѓера, Универзитет во Риека, Хрватска
Дејан Дуриќ, Универзитет во Риека, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Зеки Ѓурел, Универзитет Гази, Република Турција
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Ѓурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delchev University, Faculty of Philology, Stip

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, USA
Tole Belcev, Goce Delchev University, N. Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delchev University, N. Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moskow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Georgeta Rata, Banat University, Romania
Astrid Simone Grosler, Banat University, Romania
Goran Kalogjera, University of Rijeka, Croatia
Dejan Duric, University of Rijeka, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Zeki Gurel, GAZI University, Republic of Turkey
Elena Daradanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruysse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Драгана Кузмановска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Светлана Јакимовска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Ранко Младеноски (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Светлана Јакимовска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Dragana Kuzmanovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Svetlana Jakimovska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska

LANGUAGE EDITORS

Ranko Mladenovski (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Svetlana Jakimovska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST

EDITORIAL COUNCIL

Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal "Palimpsest" is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.

All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

13 ПРЕДГОВОР

Марија Леонтиќ, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Marija Leontik, editor of “Palimpsest”

ЈАЗИК / LANGUAGE

17 Марија Леонтиќ

ИМЕНСКАТА ГРУПА ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НЕЈЗИНОТО
ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Marija Leontik

NOUN GROUPS IN TURKISH LANGUAGE AND THEIR EQUIVALENCE
IN MACEDONIAN LANGUAGE

25 Виолета Јанушева

ДИЛЕМИ ЗА УПОТРЕБАТА НА ГОЛЕМА БУКВА ВО МАКЕДОНСКИОТ
СТАНДАРДЕН ЈАЗИК

Violeta Janusheva

DILEMMAS REGARDING THE USE OF THE CAPITAL LETTER IN
MACEDONIAN STANDARD LANGUAGE

37 Марија Гркова

УСВОЈУВАЊЕТО НА ПЕРФЕКТОТ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО
СТРАНСКИ

Marija Grkova

THE ACQUISITION OF THE PAST INDEFINITE TENSE IN MACEDONIAN
AS A FOREIGN LANGUAGE

47 Надица Негриевска

КОГНИТИВЕН ПРИСТАП ЗА ЗНАЧЕЊЕТО НА ПРЕДЛОЗИТЕ

Nadica Negrievska

THE COGNITIVE APPROACH IN DESCRIBING THE MEANINGS
OF PREPOSITIONS

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

59 Recai Özcan

DİŞİ KURDUN RÜYALARI BAĞLAMINDA CENGİZ AYTMATOV’UN
EDEBİYAT ANLAYIŞI ÜZERİNE TESPİTLER

Recai Ozcan

DETERMINATIONS ON CENGİZ AYTMATOV’S UNDERSTANDING
OF LITERATURE IN THE CONTEXT OF SHE-WOLF DREAMS

69 Sara Di Gianvito

«LA CIFRA CHE RISOLVA IN UN CANTO IL MIO GRIDO» GIORGIO BASSANI E LO SPAZIO DEL VERSO

Sara Di Gianvito

«LA CIFRA CHE RISOLVA IN UN CANTO IL MIO GRIDO». GIORGIO BASSANI AND THE SPACE OF POETRY

77 Zorana Kovačević

L'IMMAGINE DELL'ITALIA NELLE LETTERE DALL'ITALIA DI LJUBOMIR NENADOVIĆ

Zorana Kovačević

THE IMAGE OF ITALY IN LJUBOMIR NENADOVIĆ'S LETTERS FROM ITALY

91 Marcella Di Franco

ELIO VITTORINI E CESARE PAVESE: FUGA E RITORNO ALLA TERRA MADRE E ALL'INFANZIA TRA REALTÀ E ASTRAZIONE SIMBOLICA

Marcella Di Franco

ELIO VITTORINI AND CESARE PAVESE: ESCAPE AND RETURN TO THE MOTHERLAND AND CHILDHOOD BETWEEN REALITY AND SYMBOLIC ABSTRACTION

101 Данче Стефановска

НАРАТОРИТЕ И НАРАТЕРИТЕ ВО РОМАНОТ „ПИРЕЈ“ ОД ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

Danche Stefanovska

NARRATORS AND NARRATERS IN THE NOVEL “PIREY” BY PETRE M. ANDREEVSKI

КУЛТУРА / CULTURE

113 Екатерина Намичева, Петар Намичев

ВИРТУЕЛНАТА РЕАЛНОСТ КАКО МЕТОД НА ПРОМОЦИЈА НА АРХИТЕКТОНСКОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО И НА КУЛТУРНАТА МЕМОРИЈА

Ekaterina Namicheva, Petar Namichev

VIRTUAL REALITY AS A METHOD OF PROMOTING ARCHITECTURAL CULTURAL HERITAGE AND CULTURAL MEMORY

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

125 Osman Emin

BİLİŞSEL YETENKLERİN ETKİN KULLANILMASI

Osman Emin

EFFECTIVE USE OF COGNITIVE COMPETENCIES

- 137 Gonca Al**
SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDAKİ METİNLERDE
TÜRK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ
Gonca Al
TRACES OF TURKISH CULTURE IN TENTH GRADE TEXTBOOK
OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
- 151 Gülşen Yılmaz**
GAZİ ÜNİVERSİTESİ TÖMER'E AİT DERS KİTAPLARINDA KELİME
SIKLIĞI, KELİME TEKRARI VE AKADEMİK YETERLİLİK
Gülşen Yılmaz
WORD FREQUENCY, WORD REPETITION AND ACADEMIC
COMPETENCE IN TOMER BOOKS BY GAZI UNIVERSITY
- 159 Анастасија Киркова-Наскова**
ИЗУЧУВАЊЕ ИЗГОВОР НА СТРАНСКИ ЈАЗИК: ТЕОРИСКИ ПРЕГЛЕД
Anastazija Kirkova-Naskova
TEACHING SECOND LANGUAGE PRONUNCIATION: AN OVERVIEW
OF THEORETICAL APPROACHES

- 173 Violeta Damchevska**
FUNCTION OF LEXICAL BUNDLES IN ECONOMICS RESEARCH
ARTICLES

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

- 187 Марија Гркова**
ДОПОЛНИТЕЛНАТА НАСТАВА – ЧЕКОР КОН УСПЕШЕН ПОЧЕТОК
НА СТУДИРАЊЕТО НА ЈАЗИЦИТЕ
Marija Grkova
ADDITIONAL TEACHING - STEP TO SUCCESSFUL START OF
LANGUAGE STUDIES
- 193 Ранко Младеноски**
МОДЕЛОТ НА СИМБОЛИКАТА ВО ТВОРЕШТВОТО НА МАТОШ
Ranko Mladenoski
THE MODEL OF SYMBOLISM IN MATOSH'S WORKS

ДОДАТОК / APPENDIX

- 207** ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

ПРЕДГОВОР

Почитувани читатели и соработници,

Благодарение на вашата заинтересираност за читање трудови, давање свој придонес со пишување и рецензирање трудови, меѓународното списание за лингвистички, книжевни и културолошки истражувања „Палимпсест“ го доживува својот осми број.

Мисијата на „Палимпсест“ е да развива соработка со универзитетите, научните работници, истражувачите и наставниците од Македонија и од другите земји во светот преку можноста во него да се објавуваат трудови на седум јазици: македонски, англиски, руски, турски, германски, француски и италијански јазик.

Во осмиот број на „Палимпсест“ во рубриците *Јазик*, *Книжевност*, *Култура*, *Методика на наставата* и *Прикази* се распределени вкупно 17 труда од автори од Македонија [Марија Леонтиќ, Виолета Јанушева, Марија Ѓркова, Надица Негриевска, Данче Стефановска, Екатерина Намичева, Петар Намичев, Осман Емин (Osman Emin), Анастасија Киркова-Наскова, Виолета Дамчевска, Ранко Младеноски], од Босна и Херцеговина [Зорана Ковачевиќ (Zorana Kovačević)], од Полска [Сара ди Џанвито (Sara Di Gianvito)], од Италија [Марчела ди Франко (Marcella Di Franco)] и од Турција [Гонца Ал (Gonca Al), Ѓулшен Ѓлмаз (Gülşen Yılmaz), Реџаи Озџан (Recai Özcan)]. На сите автори на трудовите искрено им се заблагодаруваме за разноликоста што ја внесоа со темите и јазиците на кои пишуваа. Голема благодарност и до анонимните рецензенти кои со своите забелешки даваат голем придонес во развојот на научната критика во Македонија, а истовремено го зголемуваат квалитетот на трудовите и на списанието.

Посебна благодарност до 30-те членови на Уредувачкиот одбор на „Палимпсест“ кои го презентираат списанието во својата научна средина и ни доставуваат трудови од сите континенти на светот, до членовите на Редакцискиот совет и на јазичните и техничките уредници кои во изминатите четири години докажаа дека со добра идеја и волја, коректна соработка, самопрегорен труд и здружени сили може да се креира меѓународно списание кое во иднина ќе претставува споменик на меѓународната и на мултилингвалната соработка и ризница за истражување за следните генерации.

Марија Леонтиќ, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Dear readers and contributors,

Thanks to your interest in reading the articles as well as your contribution in writing and reviewing for the journal, the international journal Palimpsest has reached its eighth issue.

Palimpsest's mission is to develop collaboration with universities, scholars, researchers and teachers from Macedonia and other countries around the world through the ability to publish papers in seven languages: Macedonian, English, Russian, Turkish, German, French and Italian.

In the eighth issue of Palimpsest there are 17 papers in seven rubrics such as Language, Literature, Culture, Teaching Methodology and Book Reviews written by Macedonian authors (Marija Leontic, Violeta Janusheva, Marija Grkova, Natica Negrieva, Danche Stefanovska, Osman Emin, Anastazija Kirkova-Naskova, Violeta Damchevska, Ranko Mladenoski), authors from Bosnia and Herzegovina (Zorana Kovačević), Poland (Sara Di Gianvito), Italy (Marcella Di Franco) and Turkey (Gonca Al, Gulsen Yilmaz, Recai Özcan). We sincerely express our gratitude to all the authors for the diversity of topics and languages they wrote in. Many thanks to the anonymous reviewers who, with their remarks, make a great contribution to the development of scientific criticism in Macedonia, and at the same time increase the quality of papers and journals.

Special thanks to the 30 members of the Palimpsest Editorial Board for presenting the journal in their scientific circles and submitting papers from all continents in the world. Special thanks also to the members of the Editorial Board, to the proofreaders and technical editors who have proven over the past four years that good ideas and willingness, proper collaboration, self-sacrifice and combined efforts can lead to the creation of an international journal that will in the future be a memorial to international and multilingual collaboration and treasury of research for the future generations.

Marija Leontic, Editor of Palimpsest

КОГНИТИВЕН ПРИСТАП ЗА ЗНАЧЕЊЕТО НА ПРЕДЛОЗИТЕ

Надица Негриевска

Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
nadica.markoska@ugd.edu.mk

Апстракт: Во овој труд ќе се обидеме да го претставиме когнитивниот пристап за опишување на значењата на предлозите. Класичниот пристап во целост го запоставувал прашањето за поврзаноста на различните значења или претпоставувал дека различните значења меѓусебно се поврзани сосема случајно. Ваквиот пристап е присутен во речниците, во традиционалните граматики и во учебниците за изучување на странски јазик. Кај когнитивниот лингвистички пристап се развива нов начин на опишување на значенските варијации на предлогот. Овој пристап им приоѓа на предлозите како на повеќезначни јазични единици при што различните значења се системски поврзани меѓу себе и создаваат значенски мрежи. Значењето на полисемичните јазични единици какви што се предлозите се темели врз основната хипотеза на когнитивната лингвистика според која јазичните единици не се однесуваат на објектите во надворешниот свет, туку на концепти во човековиот ум. Тоа значи дека семантичката структура се изедначува со концептуалната структура, односно значењето се поистоветува со концептот. Целта на овој труд е да ја објасниме основната хипотеза на когнитивната лингвистика, односно дека различните значења на предлозите се поврзани во значенска мрежа која се формира од прототипното значење.

Клучни зборови: *когнитивен пристап, предлози, семантика, значенска мрежа, протитипно значење, концептуална метафора.*

1. Вовед

Класичниот пристап за значењето на предлозите е застапен во речниците каде за еден предлог обично е наведена долга листа која ги содржи неговите значења и ја опишува нивната употреба во различни контексти, без притоа да се направи обид за пронаоѓање на каква било поврзаност меѓу тие значења. Најчесто, самиот автор одлучува кое значење ќе го издели како посебно или одделно и ќе го наведе при описот на секој предлог во речникот. Како последица на тоа, честопати еден ист предлог има различни значења во различни речници. Ваквиот пристап за опишување на значењето на предлозите е присутен и во традиционалните граматики и во учебниците за изучување на странски јазик. Според класичниот пристап, различните значења на предлозите се непредвидливи и меѓусебно неповрзани, што нè води до хипотезата дека во случајот на предлозите можеме слободно да говориме за хомоними, односно дека во основа станува збор за повеќе зборови со иста форма, а различно значење. Овој пристап претпоставува дека говорителот во

својата семантичка меморија располага со неколку меѓусебно неповрзани одделни значења, а тоа што тие одделни значења се поврзани со еден ист израз е само последица на чиста случајност. (Matovac, 2013, стр. 44). Отфрлањето на хомонимскиот пристап доведува до заклучок дека мора да постои нешто во конвенционалното значење поврзано со лексичката единица што го наведува говорителот да ја одбере таа лексичка форма наместо некоја друга. (Matovac, 2013, стр. 45).

Когнитивната лингвистика или когнитивната семантика е нов лингвистички пристап кој има за цел да го согледа јазикот не одделно, туку како дел од целокупните човекови когнитивни способности. (Klikovac, 2004, стр. 8). Кај когнитивниот лингвистички пристап се развива нов начин на опишување на значенските варијации на предлогот.

Хипотезата дека различните значења на некои јазични единици се меѓусебно поврзани не е новина во лингвистиката. Уште Хелените забележале дека некои зборови имаат повеќе значења и дека меѓу тие значења има некаква поврзаност, а терминот полисемија со кој денес се именува оваа појава за прв пат се јавува во 19 век.

Когнитивната лингвистика им пристапува на значењата на повеќезначните јазични единици како мрежа која се создава околу средишното значење кое се нарекува прототип. Значенската мрежа се гради од прототипното значење, по пат на различни когнитивни процеси и сите членови на значенската мрежа меѓусебно се поврзани. Така, значењето на полисемичните јазични единици какви што се предлозите се темели врз основната хипотеза на когнитивната лингвистика според која јазичните единици не се однесуваат на објектите во надворешниот свет, туку на концепти во човековиот ум. (Matovac, 2013, стр. 51). Со тоа семантичката структура се изедначува со концептуалната структура, односно значењето се поистоветува со концептот, а карактеристиките кои може да се проучуваат на концептуално ниво може да се проучуваат и на семантичко ниво.

Когнитивната лингвистика како сразмерно кохерентен теоретски пристап се оформила кон крајот на осумдесеттите години. До тогаш се објавени делата на Лејкоф и Џонсон (1980), Лејкоф (1987), Џонсон (1987), Лангекер (1987, 1990, 1991) и др. во кои се дава преглед на основните поставки. Во италијанскиот јазик ќе издвоиме два автора кои го користат когнитивниот пристап во своите истражувања во врска со значењето на предлозите. Станува збор за лингвистите Виторио ди Томазо и Фабрицио Пенакјети.

2. Значенски мрежи

Основната хипотеза на когнитивната лингвистика е дека различните значења на некоја јазична единица се поврзани во значенска мрежа. Таа значенска мрежа, во согласност со хипотезата на когнитивната лингвистика според која семантичката структура се поистоветува со концептуалната структура, е идентична со некој концепт во умот, па според тоа таа е и организирана со когнитивните процеси на градење на концепти. Еден од основните когнитивни процеси со кој се градат концептите е процесот на

категоризација, па според тоа когнитивната лингвистика зазема став дека полисемијата треба да се проучува како форма на категоризација. Категоризацијата се одредува како процес со кој бесконечната разновидност се сведува на когнитивно прифатлива мерка така што она што се смета за поврзано се става заедно во иста категорија.

Теоријата на категоризација врз основа на прототип ја воведува Елеанор Рош во втората половина на 70-тите години од минатиот век. (Matovac, 2013, стр. 54). Тој, заедно со своите соработници, ја застапува хипотезата дека градењето на категории се заснова врз сличности меѓу членовите на категоријата со прототипот. Прототипот се одредува како најдобар пример на категоријата.

Според класичната теорија за категоризација, категориите се дефинирани со помош на неопходни и доволни услови, односно својства кои ги задоволуваат членовите на таа категорија. (Klikovac, 2004, стр. 29). Како што покажале теоретските и експерименталните истражувања, од класичното сфаќање на категоријата произлегуваат три основни проблеми. Првиот проблем е проблемот на одредување, а се однесува на фактот дека е тешко, а понекогаш и невозможно да се направи листа на неопходни и доволни карактеристики кои ја одредуваат категоријата. Вториот проблем се однесува на воспоставување граница помеѓу категориите затоа што сите категории немаат јасно определени граници. Третиот проблем е проблемот на типичност, а се однесува на фактот дека во многу категории, па дури и онаму каде јасно се одредени границите, некои членови се сметаат за подобри претставници на категоријата. Од критиките за класичното сфаќање на категоријата произлегува когнитивното сфаќање на категоријата како радијална структура организирана околу прототипот. Матовац истакнува дека терминот *радијална* во когнитивната лингвистика го воведува Лејкоф, а таквите категории ги имаат следните својства (Matovac, 2013, стр. 56):

- Не може да се карактеризираат со листа на неопходни и доволни карактеристики;
- Сите членови на категоријата не се подеднакво добри нејзини претставници, а најдобриот член на категоријата се нарекува прототип;
- Сите членови во категоријата немаат еднаков статус, но сепак сите меѓусебно се поврзани преку прототипот според правилото за фамилијарни сличности (оние кои се директно поврзани со прототипот се средишните нејзини членови за разлика од оние кои се оддалечени од прототипот и кои се периферни членови на категоријата. Оттука произлегува именувањето на категоријата како радијална структура која се шири од прототипниот член);
- Периферните членови на категоријата може да делат една карактеристика со прототипот на една категорија, а друга со прототипот на друга категорија, па оттука произлегува тврдењето дека категориите немаат јасно определени граници.

Со оглед на фактот што когнитивната лингвистика поаѓа од хипотезата дека семантичката структура е истоветна со концептуалната структура, тоа

довело до хипотезата дека значењата на јазичните единици мора да ги имаат истите карактеристики како и концептите кои тие јазични единици ги изразуваат. Ваквото размислување довело до едно од најплодните увидувања на когнитивната лингвистика, а тоа е дека и семантичката структура на јазичните единици треба да се сфати и опишува како категорија организирана околу прототипот. Овој пристап за опис на семантичките структури на предлогот први го примениле Бругман и Лејкоф анализирајќи ја полисемијата на англискиот предлог *over* или „над, низ, преку“. (Matovac, 2013, стр. 57). Според нив, полисемичниот збор се состои од низа радијално поврзани значења организирани околу прототипот, иако секое од полисемичните значења и самото може да искажува сложена структура организирана околу прототипот. Таков „радијален модел на категоризација“ најчесто се прикажува во форма на зрачеста мрежа. Таа мрежа е структура која графички ги претставува односите меѓу употребите (значењата) како функции на оддалеченост и меѓусебна поврзаност. Мрежата може да се интерпретира како структура со средиште и периферни точки.

Освен во форма на зрачеста мрежа, во доменот на когнитивната лингвистика се развива и опис на значенските мрежи на јазичните единици со помош на шематска мрежа.

Како и кај радијалниот модел за опис на значенските мрежи, и кај шематскиот модел членовите на значенската мрежа меѓусебно се поврзани. Со оглед на фактот што лингвистите најчесто не даваат докази врз кои се темели нивниот пристап за опис на значенските мрежи, може да се каже дека постојат толку многу различни пристапи за опис на значенските мрежи колку што има и лингвисти кои се занимаваат со таа проблематика. (Matovac, 2013, стр. 60). Когнитивните лингвисти се соочуваат со два основни проблема за кои сè уште нема соодветно решение: првиот проблем е одредување на средиште на значенската мрежа, односно одредување на прототипно значење, а вториот проблем се однесува на одредување на бројот на членови во значенската мрежа.

3. Основно или прототипно значење

Многу често лингвистите не се согласуваат околу одредувањето на прототипното значење на предлогот. Лејкоф, на пример, тврди дека прототипното значење на предлогот *over* е шемата *above/across* (над, преку/низ), а Тајлер и Еванс сметаат дека прототипното значење на тој предлог е шемата *above*. Својот став околу основното значење го изразуваат без посебно утврдени докази. (Matovac, 2013, стр. 62). При обидот да го одредат прототипното значење, лингвистите се служат со различни критериуми. Еден од критериумите кој често се јавува е интуицијата на говорителот, па според тој критериум прототипно е она значење кое се појавува како прва асоцијација при споменувањето на јазичната единица при што се подразбира дека тоа значење е и когнитивно најистакнато. Дијахронискиот критериум за одредување на прототипот како најрано потврдено значење од кое се развиле сите преостанати значења го зема предвид фактот дека семантичката мрежа на јазичната единица е последица од

нејзината употреба низ времето, односно овој критериум го зема предвид фактот дека јазикот е организам кој се развива, а „полисемијата е синхронски одраз на дијахрониските промени“. (Raffaelli, 2009, стр. 55). Според овој пристап, прототипот се нарекува првично значење или основно значење. Ваквиот пристап го користат лингвистите Тејлор и Еванс. Прототипот се одредува и како објаснувачки резултат на преостанатите употреби, а според тој критериум „прототипно е значењето кое служи како објаснувачка структура на преостанатите значења, односно врз чија основа може да се одредат механизмите кои довеле до ширење на полисемичните структури и настанување на нови значења“. (Raffaelli, 2009, стр. 65). Врз основа на овој пристап, прототипот се нарекува средишно или централно значење. Застапници на ваквиот пристап се лингвистите Бругман и Лејкоф. Според споменатиот критериум на честота на употреба, прототипно е она значење кое во одреден синхронски момент најчесто се употребува. Прототипното значење одредено според честотата може да се нарече и типично значење. Земајќи го предвид критериумот за средишна положба и доминантност во значенската мрежа, прототипно е она значење кое се содржи во најголем број различни значења во мрежата. Тајлер и Еванс прототипот на предлогот, или примарното значење како што го нарекуваат, го одредуваат како она значење на предлогот кое исполнува најголем број од следните лингвистички критериуми: 1. најрано потврдено значење; 2. доминантност во значенската мрежа; 3. употреба во сложени форми; 4. однос кон другите предлози; 5. граматичка предвидливост. (Tyler & Evans, 2003, стр. 47).

Доколку на интуицијата ѝ се пријде објективно и таа може да биде показател на прототипното значење (на пр. дали едно значење е прототипно може да се потврди со тестирање на изворни говорители со претпоставка дека она значење кое најголем број од говорителите прво ќе го споменат е прототипно значење, но исто така прототипот може да се потврди и според редоследот на значењата кои се наведени во речниците со претпоставка дека она значење кое ќе се наведе на прво место во најголем број речници е прототипно). За предлозите би можеле да нагласиме дека прототипно значење најчесто е просторното значење.

4. Просторното значење како прототипно значење на предлозите

Хипотезата дека просторните значења во јазикот се основни значења од кои се развиваат преостанатите значења е позната под името локалистичка хипотеза и според оваа хипотеза просторните значења се „темел на сите семантики“. (Bortone, 2010, стр. 48). Како што забележува Бортоне, денес најголем дел од практичните граматички на одделни јазици се темелат на локалистичката хипотеза, па дури и во учебниците е истакнато дека основна улога на предлозите е да означуваат просторни значења. Оваа општоприфатена хипотеза за примарноста на просторните значења кога зборуваме за значењето на предлозите се темели на низа факти. Во текот на усвојувањето на јазикот децата прво ги совладуваат просторните значења на предлозите, а дури подоцна апстрактните. Исто така, и во процесот на усвојување на странските јазици просторните значења имаат предност.

Истражувањата покажале дека просторните значења дијахрониски се први значења на предлозите и од нив се развиле другите значења. (Matovac, 2013, стр. 69). Дијахрониската предност на просторните значења се потврдува и со истражувањата спроведени во рамките на теоријата за граматикализација која претпоставува еднонасочен метафорички развој од конкретни просторни значења кон апстрактни значења. Дијахрониската предност на просторните значења ја докажал и лингвистот Бортоне анализирајќи ги предлозите во грчкиот јазик од почетокот на неговата писменост, околу 1200 година пр.н.е. па сè до денес. Исто така, како доказ дека просторните значења се прототипно значење на предлозите може да се спомене и фактот дека е многу полесно да се одбере кој предлог ќе се употреби за кодирање на просторните односи (за разлика од кодирање на апстрактните односи), односно просторните значења се предвидливи (на пример, едноставно е да се претпостави дека говорителите на англискиот јазик ќе го употребат исказот *The apple is on the table*, за да ја претстават ситуацијата дека „јаболкото се наоѓа на масата“, но нема да биде едноставно да се претпостави кој предлог ќе го употребат за да опишат дека јаболкото е „различно од масата“, па постојат следните искази: *The apple is different from the table* или „Јаболкото е поинакво од масата“, и *The apple is different to the table* или „Јаболкото е поинакво наспроти масата“). Во доменот на когнитивната лингвистика локалистичката хипотеза за значењето на предлозите се потпира врз хипотезата според која значењето, конкретно и апстрактно, произлегува од телесното искуство со посредство на нашиот перцептивен систем, хипотеза која е присутна и кај многу филозофи. (Matovac, 2013, стр. 71). Когнитивната лингвистика го застапува мислењето дека човековото телесно искуство, и тоа пред сè искуството на просторот, е подлога за градење на значењата, односно подлога на концептуалниот систем.

5. Просторни шеми

Предлозите изразуваат однос меѓу два или повеќе објекти. Во когнитивната лингвистика често се истакнува дека односот меѓу овие објекти е асиметричен: едниот објект е во прв план, во фокусот, т.н. *trajectory*, а другиот е дефокусиран и е основа во однос на која се лоцира првиот објект, т.н. *landmark*. (Matovac, 2013, стр. 75). Бужаровска и Митковска во своите истражувања за значењата на предлозите од когнитивен аспект ги употребуваат термините „лоциран објект“ или „ЛО“ и „локализатор“ или „ЛК“. (Бужаровска и Митковска, 2011, стр. 94). Во основата на секој предлог се наоѓа една основна апстрактна шема што ги обединува одделните значења. Клучни поими при анализата на просторните односи во доменот на когнитивната лингвистика се поимите лоциран објект (ЛО), локализатор (ЛК) и просторна шема која настанува со процесот на апстракција на конкретното просторно искуство. Просторната шема може да се замисли како еден вид на карта или мапа на просторните искуства која настанува со анализа на просторните перцепции. Просторните перцепции се анализираат и се разложуваат на составни делови, а потоа сличностите и разликите се апстрахираат така што настанува просторната шема која се состои од конфигурациски и функционални елементи кои се основа за градење на

значењата. (Matovac, 2013, стр. 74). Доколку просторната шема кодирана во реченицата „Јаболкото е на масата“, се обидеме да ја разложиме на составни делови, ќе увидиме дека се состои од два елемента: „јаболко“ и „маса“, а предлогот „на“ означува просторен однос меѓу тие два елемента. Исто така, може да се увиди и дека просторната положба на едниот елемент од просторната шема, „јаболко“, е одредена во однос на другиот елемент од просторната шема, „маса“. Според тоа, јаболкото е *trajectory* или лоциран објект (ЛО), „масата“ е *landmark* или локализатор (ЛК), а предлогот „на“ означува однос меѓу нив. Во зависност од разликите во однос на лоцираниот објект и локализаторот се разликуваат и значењата на различните предлози. Лоцираниот објект се дефинира како најистакнат елемент на некоја просторна шема, додека локализаторот е потиснат во позадина и има улога на референтна точка според која се вреднува положбата, движењето, величината или кое било друго својство на лоцираниот објект. (Matovac, 2013, стр. 75). Лоцираниот објект како концептуално истакнат елемент на некоја просторна шема донесува нова информација, за разлика од локализаторот кој ја повторува познатата информација.

6. Концептуална метафора

Когнитивната лингвистика претпоставува дека значењата на полисемичните јазични единици какви што се предлозите формираат семантичка мрежа изградена од и околу прототипното значење. Таа семантичка мрежа не е последица на случајност, туку се претпоставува дека говорителите пронашле поврзаност меѓу веќе постоечките значења на таа јазична единица и новиот концепт. Значи, придавањето ново значење на некоја веќе постоечка јазична единица се темели на пронаоѓање поврзаност меѓу веќе постоечкото значење, односно концептот и некој нов концепт кој настанува со анализа на искуствата во светот којшто се менува.

Пронаоѓањето поврзаност меѓу два концепта во литературата е познат под името концептуална метафора. (Matovac, 2013, стр. 85).

Терминот *метафора* значи пренесување (метафора = пренос, пренесување). Според тоа, метафората е пренесување на значењето од еден збор или од повеќе зборови во друг збор или во други зборови. (Младеноски, 2014, стр. 59).

Метафората е сметана за украс на јазикот, инструмент на поетската имагинација која е значајна за поетското создавање и е на граница со стилистиката. Таа се сметала за чиста јазична карактеристика, а не карактеристика на мислата и делата. Значи, постои разлика меѓу метафората како стилска фигура или украс кој го разубавува текстот, а со тоа се смета за „кралица“ на поезијата и на фигурите, и метафората како начин на мислење. Според првото сфаќање на метафората, таа е семантичка стилска фигура или тропа затоа што во нејзината основа лежи промената на значењето на зборот или зборовите. Лејкоф и Џонсон во своето дело *Metaphors We Live By* (Метафората и животот) го отфрлаат ваквиот пристап и покажуваат дека метафората е, пред сè, една форма на мислење, еден когнитивен инструмент кој ни овозможува да ги категоризираме нашите искуства. Метафората е

насекаде околу нас во секојдневието, велат Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson, 1998, стр. 21), во нашата мисла пред сè, но и во нашите дела и активности, и нормално во нашиот јазик. Употребата на метафората како стилска фигура се прави свесно, односно писателот сака поинаку да се изрази и затоа бара начин на кој може да ја искаже својата мисла. Во секојдневниот говор, луѓето несвесно користат метафори како во активната употреба на јазикот, така и во сфаќањето на туѓите искази.

Метафората е една од клучните теми на когнитивната лингвистика. Иако Лејкоф е општопризнат како втемелувач на теоријата според која метафората е примарно концептуален и конвенционален поим, како зачетник на оваа теорија може да се определи Мајкл Реди. (Саздов, 2004, стр. 55). Реди покажал дека местото на егзистирање на метафората е мислата, а не јазикот, дека метафората е главен и неопходен дел на нашиот обичен конвенционален начин на сфаќање на светот, и дека нашето секојдневно однесување го одразува нашето метафорично разбирање на искуството. Во доменот на когнитивно-лингвистичкиот пристап метафората се дефинира како сфаќање на еден поим (или концептуален домен) со помош на друг поим (или концептуален домен). Така, на пример, поимот „љубов“ може да го сфатиме со помош на поимот „болест“, како, на пример, метафората ЛЈУБОВТА Е БОЛЕСТ: *Се разболе од љубов кон неа; Болно го сакаше.*

Првиот поимски домен е изворен и од него се земаат концептите со конкретно значење за да може да се објаснат апстрактните поими од друг поимски домен кој се нарекува целен. Со помош на поимите „се разболува“ и „болно“ кои припаѓаат на изворниот домен луѓето можат да го сфатат апстрактниот поим „љубов“ (целен домен).

Метафората ЛЈУБОВТА Е БОЛЕСТ не е збор или израз кој се користи во секојдневниот говор. Таа претставува пресликување меѓу два поимски домена – изворниот домен „болест“ и целниот домен „љубов“. Вака дефинирана метафората не е само прашање на јазикот туку, пред сè, таа е прашање на мислењето: таа во јазикот може да постои затоа што прво постои во мислењето. А штом постои во мислењето тогаш таа го одредува и нашето однесување: метафорите управуваат и со нашите набљудувања, постапки, односи со другите луѓе итн. Оттука произлегува и терминот концептуална метафора за да се истакне нејзината припадност на мислењето.

Според класичната и најпозната теорија за метафората, теоријата на споредување, метафората се создава врз основа на претходно постоење на сличност меѓу два поима. Ковечеш забележува дека во некои случаи меѓу два објекта поврзани со метафора навистина постои сличност. Во прашање може да биде претходно постоечка сличност меѓу објекти, но и оние кои произлегуваат од метафоричното разбирање на едниот поим со помош на другиот. Така, на пример, метафората ЖИВОТОТ Е КОЦКАРСКА ИГРА (која се препознава во изразите: *Не ја искористи животната шанса; Тој е голем блефер* итн.) ни овозможува постапките во животот да ги гледаме како коцкарски игри, а последиците од нив како добивка или загуба. Тие постапки и последиците од нив не се инхерентно слични на коцкарските игри, туку ние гледаме сличност меѓу структурата на тие два домена. Така, тие сличности се

јавуваат како резултат, а не како причина за метафора. (Kövecses, 2002, стр. 68-69; 71-72).

7. Заклучок

Анализата на когнитивниот пристап во овој труд ја потврдува хипотезата дека предлозите треба да ги сметаме како повеќезначни јазични единици кај кои различните значења се системски поврзани и образуваат значенска мрежа организирана околу прототипното значење. Тоа значи дека сите поединечни значења на предлогот може да се поврзат со прототипното значење. Прототипното значење на предлозите е просторно и произлегува од перцепцијата и телесното искуство на светот. Целта на овој труд беше да воспоставиме единство меѓу различните значења на предлозите како и да развиеме еден објаснувачки модел со кој различните специфични значења на предлозите ќе ги вклопиме во значенска мрежа. Во овој труд, исто така, објаснивме како просторните значења на предлозите се сметаат за основни и од нив се развиваат непросторните значења кои се мотивирани од искуството за светот кој нè опкружува. Сепак, когнитивниот пристап за опис на значењата на предлозите бележи и одредени недостатоци. Најголем проблем на научниците кои го применуваат овој пристап им задава одредувањето на бројот на членови во една значенска мрежа. Од критериумите според кои се одредува точниот број на членовите во една значенска мрежа зависи и како ќе изгледа самата значенска мрежа. Сметаме дека доколку се разбере начинот на кој настануваат и на кој се меѓусебно поврзани значењата, нема да претставува проблем тие да се усвојат. Исто така, сметаме дека авторите на граматиките, речниците и учебниците за изучување некој странски јазик треба, пред сè, да бидат насочени кон воочување и нагласување на кохерентноста на одделни значенски мрежи. За крај би истакнале дека во последните години проучувањето на семантиката на предлозите според когнитивниот пристап е во сè поголем пораст.

Библиографија

- Бужаровска, Е. и Митковска, Л. (2011). *Предлогот над од когнитивен аспект*. Скопје: Зборник од XXXVII научна конференција на XLIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, (93-105).
- Младеноски, Р. (2014). *Теорија на поезијата*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.
- Саздов, С. (2004). *Семантичко зборообразување во македонскиот стандарден јазик*. Докторска теза. Скопје: Филолошки Факултет „Блаже Конески“.

*

- Bortone, P. (2010). *Greek Prepositions: From Antiquity to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Castelfranchi, C. & Attili, G. (1979). *Da: analisi semantica di una preposizione italiana*. Studi di grammatica italiana 8, (189-233).
- Dardano, M. & Trifone, P. (1997). *La nuova grammatica della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.

- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor – A Practical Introduction*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1998). *Metafora e vita quotidiana*. Milano: Bompiani.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, R.W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol.1. Stanford: Stanford University Press.
- Raffaelli, I. (2009). *Značenje kroz vrijeme*. Zagreb: Disput.
- Matovac, D. (2013). *Semantika hrvatskih prijedloga*. Doktorski rad. Osijek: Sveučiliste Josip Juraj Strossmayer, Filozofski fakultet.
- Taylor, J.R. (1995). *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Tyler, A. & Evans, V. (2003). *The semantic of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nadica Negrievska

Goce Delchev University, Stip

The Cognitive Approach in Describing the Meanings of Prepositions

Abstract: This article aims to present the cognitive approach in describing the meanings of the prepositions. The traditional approach completely ignored the question of the link between the different meanings or assumed that the different meanings were interrelated by chance. This approach is applied in the dictionaries, the traditional grammar and in the foreign language textbooks. A new way in describing the meaningful variations of the prepositions has been developed with the cognitive linguistic approach. This approach observes prepositions as multilingual linguistic units where the different meanings are systematically interconnected and form semantic networks. The meaning of the polysemic units such as the prepositions are based on the underlying hypothesis of cognitive linguistics according to which linguistic units do not refer to objects in the external world, but to the concepts in the human mind. This means that semantic structure is identified with the conceptual structure, and therefore the meaning is identified with the concept. The purpose of this article is to explain the basic hypothesis of cognitive linguistics, that the various meanings of the prepositions are interrelated into semantic network formed out of the prototypical meaning.

Keywords: *cognitive approach, prepositions, semantics, semantic network, prototypical meaning, conceptual metaphor.*

ГОД. IV
БР. 8

ПАЛІМШЭСТ

РАЛІМРЭСТ

VOL. IV
NO 8

